

Somogy megyei népdalok és gyermekjátékok egy Győrött őrzött kéziratban

PERGER GYULA

Xántus János Múzeum,
H-9022 Győr, Pf. 93., e-mail: perger.gyula@gymsmuzeum.hu

PERGER, GY.: *Folksongs and children's games from Somogy County in a hand-written manuscript from Győr*

Abstract: The folk poetry of Somogy County have been known by the public from the end of the 18th century. After the initial sporadic publications the methodical collecting work of the folksongs and children's games started at the end of the 19th century. Béla Vikár introduced a considerable part of the folk traditions of the region in a complete volume of the Hungarian Folklore Collection series. In the 20th century a great number of collections and monographs were dedicated to this topic, however, a part of the unpublished collections were unfortunately lost. The presently published folklore collection from Somogy County has been found recently in the Xántus János Museum of Győr, which was a part of the former Benedictine Historical Collection.

Keywords: folksong, children's games, hand-written collection.

A Magyar Népköltési Gyűjtemény Somogy megyei kötetének utószavában, Vikár Bélának – a gyermekjátékok és dalok kapcsán tett – megjegyzése szerint „ebből a fajtából, melyet Kiss Áron mintaszerű és gazdag gyűjteményben dolgozott fel, újat már alig találhatunk. A mi e részben még akad, legfőlegb mint változat jöhet figyelembe.”¹ A gyűjtemény kiadása óta eltelt évszázadban ugyanakkor – akár a fenti tárgykör tekintetében is – számos új eredménnyel gazdagodott Somogy megye folklór archívuma, s a milicentenárium évére elkészült Szapu Magda hézagpótló összeállítás is.² Igaz, már e kötet bevezető tanulmányából kiderül, hogy a Kiss Áron által kezdeményezett gyűjtés publikálatlan somogyi anyagának nyoma veszett, csakúgy, mint a Gönczi Ferenc monográfiájához készült illusztrációknak.³ Éppen ezért örvendetes, hogy időről-időre, eddig ismeretlen, lappangó gyűjtések, adatok is napvilágra kerülnek.

Az 1859-ben hivatalosan is múzeummá nyilvánított győri Szent Benedek rendi régiségtár gyűjteménye 1949-ben, az iskolák államosítása révén került Győr városához, majd Győr-Moson-Sopron megyéhez. Az egykori bencés gyűjtemény adta és adja a győri Xántus János megyei múzeum törzanyagát. Bár a leltárak és leírókartonok az 1960-as évek elejére elkészültek, a „vegyes iratanyag” tételes feldolgozása csak az elmúlt években kezdődött meg. A T. 19. IX. jelzésű dossziében – számos veremlépelt és eredeti kézirat között – egy néprajz feliratú borítékban, szárazpecsétetes papírlapokon somogyi vonatkozású kézirat található.⁴ A teljes ív négy oldalára – a címjelzés szerint – Gyermekdalok. (Somogyból), míg a fél ívnyi papír két oldalára Népdalok

szövegei kerültek. Bár a lejegyző „Holics Gy.” neve szerepel a kéziratban,⁵ sem az adatközlők, sem a gyűjtés pontos helyét nem ismerjük. A papír és a tinta anyaga alapján, a lejegyzés a 19. század végén, a 20. század elején történhetett.

A Népdalok című kézirat első darabja a közismert „Elvágtam a ujjam, jaj de fáj” kezdetű ének változata. A második, részben azonos szövegvariánssal, már a Magyar Népköltési Gyűjteményben is helyet kapott, a „Balladák és rokonneműek” között. A Holics kéziratban szereplő szövegről ugyanaz mondható, amit Vikár Béla a somogyi gyűjtésben Bogár Jancsi címmel közölt balladához fűzött: „A költemény kétségkívül hiányos; a két versszak eredetileg aligha tartozott össze, vagy más-más költeményből valók, vagy éppen köztük hiányzanak az egykori összekötő kapcsok.”⁶ A harmadik – teljesnek tekinthető szöveg – egy Angyal Bandi személyéhez kötött ballada.

A *Gyermekdalok* szövegeit tartalmazó ív négy gyermekjátékdalt, illetve játékleírást tartalmaz. Ezek közül csupán egy, a *hidas játék* ismert az eddig publikált somogyi gyűjtésekből. A játék – több Somogy megyei változattal – szerepel Kiss Áron gyűjteményében,⁷ részleges játékleírással a Magyar Népköltési Gyűjteményben,⁸ Gönczi Ferenc somogyi gyermekjátékai⁹ és Együd Árpád gyűjtéseiben is.¹⁰ A Holics által lejegyzett változat mindezeknél bővebb, s teljes játékleírást is mellékel. A kézirat három másik darabja eddig „ismeretlen” csúfoló, illetve gyermekjáték-dal.

Az alábbiakban a győri múzeumban őrzött kéziratokat betűhíven közöljük:

Népdalok¹¹

I.

Elvágtam az ujjom, jaj de fáj
Elfolyt piros vérem jaj de kár
Czédrus fa levele gyógyítsd, gyógyítsd gyógyítsd meg
Kedves kis angyalom csókolj meg.

1 Vikár 1905. 440.

2 Szapu 1996.

3 Szapu 1996. 9-22.

4 Xántus János Múzeum Történelmi Gyűjteménye. A dosszié, annak címléírása szerint, „különféle kéziratok”-at tartalmaz.

5 A bencés névtár tanúsága szerint Holics vezetéknévű nem volt a rendtársak között. Az egykori diákok egyike ugyanakkor Holics Gyula, aki Somogyi néven a gimnázium önképző körének folyóiratában is rendszeresen publikált. Holics 1866-ban érettségizett Győrött. 1848 május 18-án született Göllén. Az iskolai anyakönyv szerint édesapja Mernyén volt kasznár.

6 Vikár 1905. 386., 13. szöveg, 22-23.

7 Kiss 1891. 213-218.

8 Vikár 1905. 255-256.

9 Gönczi 1949. 31-33.

10 Szapu 1996. 140-148. további adatok ismertetésével.

11 Mellette zárójelben – ugyanazon kéz által – ceruzával írva: Somogyból

Nyítván va a város kapuja
Hínak engem oda verbungra
Nem megyek én oda verbung, verbung verbungra
Inkább leszek lovas katona.

Patalonban¹² lakik a vicebíró
Vájja ki a két szemét a holló
Beiratott engem katonának
Sírva hagytam az édes anyámat.

II.

Patkó Pista kísértelt az erdőre,
Vágott tetejű kalap volt a fejében,
Fújja a szél duhaj ingét gatyáját,
Föld emészszte meg a karcsu derekát;

xxx

Kincsem feleségem
Van e apró pénzed?
Sem öreg sem apró,
Elvitte Patkó, elvitte Patkó.

[verso]

III.

Ha betekintsz a dadai csárdába
Bort iszik a szegény legény bujába
Míg a csárdásné jóféle italt hoz
Addig lovát megköti az ágashoz

„Áldjon Isten!” szóval iszik egy hajtást
S bő ingéből megkinálja a pajtást
S ezzel félre vágja pörge kalapját
S eldalolja Angyal Bandi notáját

Tisza felől beborúlt az égálja
Angyal Bandi a babáját siratja
Hej! de sok szegény legény azt gondolja
Óvé a lány ha egyszer megcsókolja.

Ne buslakodj Angyal bandi babádon
Nem áll meg a pille minden virágon
Bár szép volt a szőlke kislány, feledd őt
Ad az Isten néked még szebb szeretőt.

Gyermekdalok. (Somogyból)

I.

Kisleányok vagy fiúk is, leguggolva elkezdenek táncolni, és ezt éneklük:

Muc, muc, mucirka
Jáger kati, julinka
Lám megmondta a szarka
Hoszabb legyen a farka
Mint a bíró botja.

Ezután valamely emelkedettebb helyre mennek föl és onnét leugranak; de leugrás előtt ezt éneklük, kezöket lóbálva:

Hinca, barinca
Karácsonyi katica
Ki ne törjék az én lábam
Sem apámé, sem anyámé
Csak a bíró botja.

Midőn ezen utolsó szót „botja” kimondják, épen akkor ugranak le.

II.

A leánykák, a gyermekeket boszantván ezt éneklük:

Gyerekek!
Ördögi seregek
Mi az ebédetek?
Három búbos béka,
Tarka kutya combja,
Aki aztat megeszi,
Holnap délig aluszik,
Mint a döglött róka!

A leánykák pedig éneklük önmagukra:

Leányok!
Angyali seregek
Mi a vacsorátok?
Három piros alma,
Kövér disznó combja,
Aki aztat megeszi, Holnap délig aluszik,
Mint a nyitott rózsa!

A gyerekek a leányokra ezt éneklük

Leányok!
Földi boszorkányok
Mi a vacsorátok?
Zsidó aszszony „májája”,
Egy töröknek zuzzája,
Aki aztat megeszi,
Holnap délig aluszik,
Mint a döglött róka!

A gyermekek önmagukra azt éneklük, mint a leánykák.

[Gyerekek!]

Angyali seregek
Mi a vacsorátok?
Három piros alma,
Kövér disznó combja,
Aki aztat megeszi,
Holnap délig aluszik,
Mint a nyitott rózsa!]

III.

Ezt körbe állván egy leányka éneklük:
Itthon vagy e hidasmester?
Itthon vagyok csak most jöttem,
Ereszsz átúl a hidadon,
Nem eresztlek, mert le szakad,

¹² Azonos tollal, a lejegyző betűivel, csillaggal jelzett lábjegyzet:
Patalon, helység Somogy megyében

Ha leszakad megrakatom,
Kivel tudnád megrakadni?
Aranypénzzel kősziklával
Hol vennéd az aranypénzt és kősziklát?
Isten adná jobb kezéből.

*Ezután ha megengedi neki a hidas mester az
ezeket éneklő leánynak, hogy átmehet a hídon,
akkor a hidas mester ezt énekl:*

Bujj, bujj zöld ág
Zöld levelestől
Nyitva vagy aranykapú
Csak bujj átúl rajta ...
Ezután ezt énekl:
Ispiláng, ispiláng
Ispilángi rózsá!
Rózsá volnék, piros volnék
Pénz volnék csörögnék
Karika volnék fordúlnék,
Zöld selyem rostja
Piros karmazsinja
Szeder szemű kis Lórika (vagy akárki)
Fordulj angyal módra.

*Akit megneveznek annak perdülni kell, és a kör
közepén megállani a többi pedig ezt énekl:*

Haj szénája szénája
Széna szakadékja
Abban vagy egy kis leány
Kerék kisleányka!
Adsza kezéd édesem
Másikat is kedvesem
Húzd rá cigány a nótát
Ne sajnáljad a hurját
Megadom az árát.

*Midőn ezt énekl: „adsza kezéd édesem” egy leány
bemeget a körbe lévőhöz, a többiek pedig ezt énekl:*

Adjon Isten lassu esőt,
Mossa össze mindakettőt.
haj szénája szénája
Széna szakadékja.

III.

*Szintén kis gyermekek és leánykák énekl ezt is,
játék közben, a gazdászszonyokat utánozva.*

Óh én édes molnárom
Óh én édes molnárom, nárom, molnárom nárom, mol-
nárom

Őrlesd meg a buzámát,
Őrlesd meg a buzámát, zámát, buzámát, zámát,
buzámát;

Abból süssünk kalácsot,
Abból süssünk kalácsot, lácsot, kalácsot, lácsot, ka-
lácsot.

Abból adjunk szegénynek
Abból adjunk szegény legénynek, szegény legénynek,
legénynek;

Akkor mondja „tambugye”
Akkor mondja „tambugye, bugye, tambugye bugye
záplatye.”

Holics Gy.

Irodalom

GÖNCZI F. 1949: Somogyi gyermekjátékok. – Szabó Pál Z. (szerk):
A Dunántúli Tudományos Intézet Kiadványi 12. Kaposvár
KISS Á. 1891: Magyar gyermekjáték-gyűjtemény. Budapest

SZAPU M. 1996: Gyermekjátékok. Énekes-táncos, szöveges, mozgásos
és sportszerű népi játékok Somogyban. – Szapu M. (szerk): Vá-
logatás Együd Árpád néprajzi gyűjtéseiből 3. Kaposvár
VIKÁR B. 1905: Somogy megye népköltése. – Vargha Gy. (szerk): Magyar
Népköltési Gyűjtemény. Új folyam VI. kötet. Budapest

Gyermekdalok. (Somogyból)

I

His leányok vagy fiúk is, leguggolva elkerdenek
táncolni, és ezt éneklék:

Muc, muc, mucirka
Jäger kati, julinka
Lám megmondta a farka
Hosszabb legyen a farka
Mint a biró botja.

Exután valamely emelkedettebb helyre mennek föl
és onnét leugranak; de leugrás előtt ezt éneklék, kerö-
ket löbbálva:

Glinca, barinca
Karácsonyi katica
Tü ne törjék az én lábam
Sem apámé, sem anyámé
Csak a biró botja.

Mikor ezen utolsó szót „botja” kimondják, épen arborug-
nanak le.

II^{is}

A leánykák, a gyermekekkel bosszontva ezt éneklék:

Szerekek!
Ördögi seregek,
Mi az ebédetek?
Három búbas béka,
Tarka kutya pomija,
Aki aztal megeszi,
Holnap délig aluszik,
Mint a düglött róka.

A leánykák pedig énreltik önmaguk-
ra:

Leányok!
Angyali seregek
Mi a vacsorátok?
Három piros alma,
Kövec dísznö combja,
A ki artat megessi,
Holnap délig aluszik,
Mint a nyitott róza!
A gyermekrek a leányokra ezt énreltik

Leányok!
Földi boszorkányok
Mi a vacsorátok?
Eridó aszszony „májája”,
Egy töröknek zuzsája,
A ki artat megessi,
Holnap délig aluszik,
Mint a döglött róka!
A gyermekrek önmagukra ezt énreltik, mit leánykák.

III^{ik}

Ézt körbe állván egy leánykák énreltik:

Itthon vagy-e hidas mester?
Itthon vagy-e csak most jöttem,
Eresz átul a hidadon,
Nem ereszlek mert leparad,
Ha lezarad megraratom,
Mivel tudnád megraratom?
Aranypénzzel köszikkállal
Holvemed az aranypénzt és köfikk-
látat?

Isten adná jobb kezeből.

* * *

Erutan ha megengedi nérd a hídaspriester
 az exeret énerlő leányok; ^{hogy a mehet a hídorr,} a hídaspriester
 ter ext éneklő:

Bujj, bujj zöld szig
 Zöld levelestől
 Nyitva vagyon aranykapu
 Csak bujj átul rajta...

Erutan ext éneklő:

Ispitány, ispitány
 Ispitányi rósa!
 Rósa, volnék pirosvolnék
 Pénz, volnék csörögnek
 Harika volnék fordulnék,
 Zöld sehyem rostja
 Píros karmassimja
 Szeder szemű kis Lörika (vagy a kárki)
 Fordulj angyal módra.

Akit megneveznek annak fordulni kell, és a kör
 közepe megállani a többi pedig ext éneklő:

Haj szénája szénája
 Széná szaradéka
 Abban vagyok egy kis leány
 Szerik kisleányka!
 Adra kered edesem
 Másikat is kedvesem
 Fluxd rá cigány a róta
 Ne sajnálgad a húrját
 Megadom az arat.